

Ks. Ryszard RUMIANEK

Znaczenie pojęcia "Reszty" według Ez 9,8

Treść: 1. Rozumienie pojęcia "Reszty" u proroków. 2. Reszta według Ez 9,8. 3. Niektóre współczesne komentarze do Ez 9,8. 4. Podsumowanie.

Dla lepszego zrozumienia pojęcia "Reszty" w Ez 9,8 należy najpierw dokonać analizy ewolucji tego słowa w profetyzmie izraelskim. Dopiero na tym tle można zrozumieć oryginalność myśli proroka Ezechiela, który używa tego słowa jeszcze 6 razy (Ez 5,10; 11,13; 25,16; 36,3.4.5).

1. Rozumienie pojęcia "Reszty" u proroków

Po raz pierwszy słowo "Reszta" użył prorok Amos (por. Am 5,15)¹. Na tle smutnych gróźb zniszczenia jest w Księdze Amosa widoczne pocieszenie. Bowiem miłosierdzie Boga jest wyższe niż Jego sprawiedliwość. Dlatego też Amos zapowiada odrodzenie Izraela i ukazuje nadzieje mesjańskie. Ocalaje "Reszta" złożona ze sprawiedliwych i nastąpi odrodzenie wokół potomka Dawida. Na uwagę zasługuje fakt, że ta "Reszta" według proroka Amosa dotyczy domu Jakuba. Całkowita zagłada dotyczy tylko Królestwa Izrael-siego. Ponadto wszystkie kary dotykające naród są tutaj widziane w kontekście sądu eschatologicznego. Mają zatem charakter oczyszczający (por. Am 9,8 nn).

Natomiast prorok Izajasz ukazuje "Resztę" jako dzieło Boże². To Pan Bóg udziela ludowi swojej świętości, która niszczy grzeszników, a prowadzi i oczyszcza sprawiedliwych (por. Iz 4,2 - 6). "Reszta" w Księdze Izajasza gromadzi się wokół Pomazańca, który jest jej głową i przedstawicielem (por. Iz 11,1 - 16). Prorok bardzo mocno podkreśla wielką ufność tej "Reszty" w Panu Bogu (por. Iz 10,20 - 23), w przeciwieństwie do dawnego szukania oparcia w późniejszych wrogach. Jasno też wynika, że zbawienie dla "Reszty" nie jest automatyczne na podstawie przywileju Narodu Wybranego. Jest to przede wszystkim dzieło łaskowości Pana Boga (por. Iz 1,9).

¹ Por. S. VIRGULIN, Amos, w: *Introduzione alla Bibbia*, red. T. BALLARINI, t. II/2, Torino 1971, 392n, 397n.

² Por. L. STACHOWIAK, *Księga Izajasza*, Lublin 1991, 12 i 58.

Prorok Micheasz używa zaś pojęcia "Reszta" jako terminu technicznego, odnoszącego się do oczyszczonego narodu ery mesjańskiej (por. Mi 4,7; 7,18)³ Żydzi uprowadzeni do niewoli są porównani do rozproszonego stada owiec. Ze względu na trudne warunki w niewoli są nazwani kulejącymi. Jednak nie zginą, gdyż stanowiąc będą "Resztę", która powróci z niewoli i będzie stanowić jednocześnie zaczątek nowego narodu w królestwie mesjańskim.

Także prorok Jeremiasz wskazuje na "Resztę" jako na pozostałych w Judzie, po deportacjach w 597r. i 587r. przed Chrystusem (por. Jr 40,11; 42,15; 44,12 n). Jednak idee mesjańskie w większym stopniu przechowały się i rozwijały wśród ludności deportowanej, która stanowi niemal antytezę "Reszty" pozostałej w kraju (por. Jr 24,1-10)⁴ Dochodziło nawet do tego, że wygnańcy nie byli uznawani za członków Narodu Wybranego, ponieważ przebywali na "obcej ziemi" i nie posiadali łączności z Jerozolimą (por. Ez 11,15). Z drugiej zaś strony prorok Jeremiasz stosuje termin "Reszta" do deportowanych, gdy chce przedstawić chwałę, jaka stanie się ich udziałem w przyszłości (por. Jr 23,3; 31,7). Po raz pierwszy więc zostaje zerwany związek idei "Reszty" z konkretnym terytorium Judą. Widać stąd coraz wyraźniej, że "Reszta" nabiera charakteru duchowego.

2. "Reszta" według Ez 9,8

Ujęcie, które zaprezentował Jeremiasz, zostało pogłębione przez proroka Ezechiela. Jego myśl wydaje się na tle wyżej przytoczonych poglądów bardzo nowatorska. Wpłynęła na to niewątpliwie refleksja nad klęską Jerozolimy w 587/6r. przed Chr. Okazało się bowiem, że lud, który przetrwał deportację i pozostał przy życiu, wcale nie jest lepszy od tych, którzy zginęli. Dlatego właśnie u Ezechiela możemy już dostrzec pewną dwutorowość, jeżeli chodzi o znaczenie pojęcia "Reszta", a mianowicie:

- "Reszta" historyczna - lud, który przetrwa wielkie katastrofy i ocaleje;

"Reszta" eschatologiczna - lud, który dostąpi zbawienia w czasach ostatecznych.

Egzegeci nadają "Reszcie" w Ez 9,8 często znaczenie tylko historyczne. Ukazują to, co się stało w wymiarach historycznych, bez próby doszukiwania się choćby pewnych elementów eschatologicznych⁵ Ci, którzy ocalili, nie

³ Por. P. SZEFLER, *Księga Micheasza*, w: *Pismo Święte Starego Testamentu Księgi Proroków Mniejszych*, t. XII-1, Poznań 1968, 385.

⁴ Por. F. DREYFUS, *Reszta*, w: *Słownik Teologii Biblijnej*, red. Léon-Xavier Dufour, tł. K. Romaniuk, Poznań-Warszawa: Pallottinum 1973, 854.

⁵ Na te elementy eschatologiczne wskazuje: L. STACHOWIAK, *Prorocy Słudy Słowa*, Katowice 1980, 253-258.

okazali się wcale lepsi od tych, którzy poginęli. Stąd egzegeci wyciągają wniosek, iż Ezechiel przeniósł swoje oczekiwania sądu i oczyszczenia na czasy ostateczne⁶. Przyznają co prawda, że sąd opisany w wizji Ez 8-11 posiada charakter eschatologiczny, ale wydarzenia ukazane tam spełniły się jeszcze za życia Ezechiela i nie przyniosły oczekiwanych rozstrzygnięć. To miałyby przesądzić o ich tylko historycznym znaczeniu. Okazało się jednak, że kolejne wydarzenia dokonujące się w historii Narodu Wybranego nie stanowią definitywnej interwencji Bożej w losy świata. Dlatego też oczekiwania na nią zostały przeniesione do eschatonu.

Wobec tego należy najpierw prawidłowo odczytać treści, które kryją się pod pojęciem eschatologia⁷. Niestety problem rozumienia samego słowa "eschatologia" jest dyskutowany przez teologów i różnie rozstrzygany. Jest rzeczą znamioną, że w profetyzmie izraelskim często trudno dopatrzeć się idei absolutnego końca⁸. Dzieje się tak dlatego, że kryterium czasu było zasadniczo czymś obcym dla proroków Starego Testamentu. Dlatego wyraźne odniesienia tekstu prorockiego do końca czasów wydają się zbyt ostre. Nie można też dopatrywać się powstania myśli eschatologicznej dopiero po rozezarowaniach, jakich doznali prorocy w związku z brakiem zasadniczych zmian w dziejach narodu. Trzeba uwzględnić tu dwa ważne elementy:

specyficzne ujęcie eschatologii, jako wydarzeń dokonujących się w czasie, oparte na aczasowości orędzia prorockiego;

uznanie Boga za Pana historii, to znaczy za Tego, który dokonuje radykalnego przełomu, iż nie sposób powrócić do przeszłości i na niej budować dalszego ciągu historii.

W tym kontekście trzeba spojrzeć na perykopę Ez 9. Zauważamy, że prorok Ezechiel w swojej wizji opisuje wydarzenia bliskiego końca Jerozolimy. Bliskość tej katastrofy nie przekreśla jednak jej eschatycznego charakteru. Wydarzenia tam opisane można uznać także za "eschatologiczne".

Nawiązując zaś do specyficznej koncepcji Boga jako Pana historii, należy podkreślić, że w wizji "Grzechów Jerozolimy" przełom jest tak wielki, iż potrzeba jakiejś zupełnie nowej perspektywy, aby zacząć wszystko od początku. Właśnie Bóg ją stwarza przez naznaczenie czoł "Reszty" znakiem wybawienia TAW. Nasuwa się teraz pytanie: kto mógłby stanowić tę "Resztę"? Z samego tekstu Pisma św. wynika, że "Resztę" stanowi grupa deportowanych. Ta "Reszta" wcale nie musi być święta w pełnym tego słowa znaczeniu. Właśnie dlatego Pan Bóg zapowiada dla niej utworzenie "nowego

⁶ Por. W. ZIMMERLI, *Ezechiel* (BKA'1), t. XIII/1, Neukirchen 1979, 229; 246n.

⁷ Por. S. ZEDDA, *L'eschatologia biblica*, t. 1, Brescia 1972, 9-17.

⁸ Por. G. VON RAD, *Teologia Starego Testamentu*, Warszawa 1986, 450-455.

serca i nowego ducha" (por. Ez 36,26). Zatem sam Bóg stwarza to, co nowe. W związku z tym nie można powracać do tego, co było.

Ponadto Pan Bóg rządzi wszystkimi i wszystkim sprawiedliwie. Zawiera się w tym ponadczasowy charakter wizji. Ujęcie takie prowadzi do eschatonu, gdzie sprawiedliwość Boża uzyska swoje wypełnienie.

3. Niektóre współczesne komentarze do Ez 9,8

Według M. Greenberga⁹ "Resztę" stanowią ci, którzy przeżyli pierwszą z deportacji w roku 597 przed Chr. Krzyk wstawienniczy proroka spowodowany jest obawą o przetrwanie kogokolwiek w ogóle. Nawet Świątynia będąca miejscem azylu nie chroni przed zagładą. Czyż może zatem istnieć ratunek dla pozostających poza nią? Na tej podstawie talmudyści uważają, że z rzezi Jerozolimy nie ocalał nikt. Jednak analizując tekst trudno zgodzić się na taką interpretację. W rezultacie była przecież pewna grupa ludzi godnych oznakowania (por. Ez 9,11).

G.A. Cooke¹⁰ ukazuje "Resztę" jako Królestwo Południowe. Po upadku Izraela stało się ono jedyną pozostałością narodu. Jednak i ta "Reszta" została poważnie osłabiona przez deportację w 597r. Zatem całkowite zagrożenie istnienia Narodu Wybranego usprawiedliwia wstawienniczy krzyk proroka w Ez 9,8. Pojęcie "Reszty" jest wyraźnie odniesione do wiernych, którzy znajdowali się w Jerozolimie. Ściśle biorąc chodzi o tych, którzy żyli według prawa. Właśnie oni pozostaną przy życiu.

Natomiast W. Eichrodt¹¹ stwierdza, że "Resztę" stanowią po prostu uratowani. Według niego cała rzeź Jerozolimy opisana w wizji odbywa się na płaszczyźnie metafizycznej. W ten sposób bardzo dobrze oddany jest aczasowy charakter tego obrazu. "Reszta" są to ci, którzy przeżyli upadek Jerozolimy i biadali nad nim. Nie wiadomo jednak, czy pozostali przy życiu odznaczali się doskonałością moralną? Ocalenie ukazane jest tutaj wyraźnie jako łaska, a nie jako coś, co się uratowanym z rzezi należy. Słusznie zauważa Eichrodt, że dla ukazania idei "Reszty" w Ez 9,8 w pełnym świetle trzeba nawiązać do całego orędzia Księgi Ezechiela. Z całego przesłania Księgi jasno wynika, że Bóg zachowa "Resztę", aby na niej zbudować przyszłość Narodu Wybranego. Choć Pan Bóg odrzucił orędownictwo proroka zawarte w Ez 9,8, to jednak nie przestał być Ojcem troszczącym się o swój lud. Motywy Boskiego postępowania są zawsze niedostępną tajemnicą, ale zarazem dodają nadziei.

⁹ Por. M. GREENBERG, *Ezekiel 1-20*, New York 1983, 178.

¹⁰ Por. G.A. COOKE, *A Critical and Exegetical Commentary on the Book of Ezekiel*, Edinburgh 1951, 108.

¹¹ Por. W. EICHRODT, *Der Prophet Hesekiel*, Göttingen 1966, 65.

K.W. Carley¹² w swoim komentarzu zawarł jeszcze więcej optymizmu. Według niego prorok Ezechiel orędując za niewinnymi miał na myśli proroka Jeremiasza i jego otoczenie. Co do wierności bowiem tej grupy ludzi nie było żadnej wątpliwości. Dlatego też tę "Resztę" Carley nazywa "pobożną" i "niewinną". Jednocześnie uwypukla on bardzo dobrze charakter wybawienia jako łaski niczym niezastudzonej.

Dużo miejsca poświęca problemowi "Reszty" w swoim komentarzu do Ez 9,8 W. Zimmerli¹³ Nazywa ją "pobożną Resztą". Ten najlepszy komentator Księgi Ezechiela widzi w fakcie zachowania przy życiu pewnej grupy sprawiedliwych wyraźne nawiązanie do historii Eliasza. Prowadzi również rozważania dotyczące kwestii, kto stanowił "pobożną Resztę". Wymienia trzy podstawowe rozwiązania:

- środowisko kapłańskie,

kręgi prorockie zgromadzone wokół proroka Jeremiasza,

"Reszta", która nie jest co prawda znana prorokowi, ale Pan Bóg sam ukazuje ją Ezechielowi i domaga się od niego wiary.

Okrzyk wstawiennictwa proroka Ezechiela jest jak najbardziej usprawiedliwiony. Po prostu widział on sąd rozpoczynający się od terenu Świątyni i nie potrafił wyobrazić sobie innego miejsca chroniącego kogokolwiek. Miejsce ratunku znajdowało się tam, gdzie na dziedzińcu pozostawał prorok. Być może wskazuje to na fakt, iż "Reszta" będzie składała się z wygnańców, do grupy których Ezechiel niewątpliwie należał.

H.G. May¹⁴ podkreśla, że "Resztę" stanowi ta część ludności, która przeżyła najazd i deportację w 597 r. Znak TAW ma uratować tych, którzy nie akceptują powszechnej sytuacji grzechu. W tym kontekście sprawiedliwi zostali naznaczeni znakiem TAW. Zostali w ten sposób wybrani, aby się stali uczestnikami zbawienia, którego dokonuje Pan Bóg. Powinni zatem przyjąć także cierpienie. Wiemy, że część ludności ocalała. Właśnie ona płakała nad winami popełnionymi w Jerozolimie przed jej zburzeniem. Dla nich wybawienie przybrało bardzo realny kształt. Mieli bowiem nadzieję, że kiedyś powrócą, by z Bożą pomocą odbudować to miasto i Świątynię.

4. Podsumowanie

Wydaje się, że należy przyjąć przede wszystkim eschatologiczny charakter wizji Ez 9. Świadczy o tym fakt, że mamy wyraźne nawiązanie do tej wizji w Ps Sal 15,6 - 9 i 6 QCD. Ponadto zagadnienie eschatologicznego cha-

¹² Por K.W. CARLEY, *The Book of Prophet Ezekiel*, Cambridge 1974, 59n.

¹³ Por. ZIMMERLI, *dz. cyt.*, 229.

¹⁴ Por. H.G. MAY, *The Book of Ezekiel*, (The Interpreter's Bible), t. 6, Nashville 1984, 112n.

rakteru Ez 9,1 - 11 łączy się ściśle z taką samą wymową znaku TAW. Trzeba tu wspomnieć o ocalałych z perykopy Ez 9 w kontekście nadchodzącego sądu. Sąd, nawet oglądany na płaszczyźnie czysto historycznej, posiada namiastki sądu ostatecznego, a więc eschatologicznego, gdyż jest jego antycypacją. Dlatego też można stwierdzić, że prorok Ezechiel w rozdziale 9 dał podstawę eschatyczną dla wspólnoty Nowego Przymierza. Członkowie tej wspólnoty wierzyli, że gdy nadejdą pomazańcy, nastąpią czasy ostateczne i właśnie wtedy spełni się proroctwo Ez 9. Można w tym miejscu mówić o apokaliptycznej zapowiedzi kary, jaką przeżywa prorok. Apokaliptyka rozwinęła się później niż eschatologia. Starła się ująć dzieje świata, szczególnie jego przyszłości i jego końca, w sposób symboliczny i tajemniczy. Apokaliptyka korzysta przede wszystkim z tekstów prorockich, historii i opowiadań mitycznych.

Podsumowując trzeba powiedzieć, że w ujęciu idei "Reszty" w 9 rozdziale Księgi Ezechiela należy wystrzegać się rozwiązań pochopnych. Większość komentarzy idzie po linii historycznego ujęcia "Reszty" w Ez 9. Nie brak jednak przykładów spojrzenia eschatologicznego, które wydaje się słuszniejsze. Pozwala na to wypracowany przez wielu egzegetów sposób widzenia eschatologii i historii. Przecież nawet te komentarze, które ujmują wyraźnie "Resztę" w Ez 9,8 w aspekcie historycznym, pozostają otwarte na perspektywę eschatyczną, dzięki specyficznej koncepcji Boga jako Pana dziejów ludzkości. Nie ma potrzeby rozróżniania działań Pana Boga na działania wewnątrz historii i u kresu historii. W związku z tym nie ma też potrzeby stosowania pojęcia "eschatologiczne" wyłącznie do czynów Boga, które mają związek tylko z końcem dziejów.

Sommario

Il concetto del "Resto" secondo Ez 9,8

1. Il concetto del "Resto" nella letteratura profetica. Per la prima volta Amos ha sottolineato il concetto del "Resto" (5,15). Non tutto Israele perirà ne giudizio: un residuo sarà risparmiato e costituirà il nucleo del nuovo regno. E poi Isaia ha descritto il "Resto" come l'opera di Dio (11,16; 37,31). Invece Michea ha usato questa parola come termine tecnico, che si riferisce al popolo purgato dell'era messianica (4,7; 7,18). Secondo Geremia il "Resto" prende il carattere spirituale (23,3; 42,2).

2. Il "Resto" secondo Ez 9,8. Ezechiele ha una duplice dottrina sul "Resto". Soprattutto il "Resto" storico - il popolo, che sopravvivrà tutti i disastri. E poi il "Resto" escatologico - il popolo, che otterrà la salvezza negli ultimi tempi.

3. Alcuni commenti moderni: M. Greenberg, G.A. Cooke, W. Eichrodt, K.W. Carley, H.G. May e soprattutto W. Zimmerli.

4. Conclusione: Sembra, che bisogna concepire il termine "Resto" soprattutto nel senso escatologico.